

آرامش در خانواده از منظر اسلام

فاطمه عمه‌ئی^۱

چکیده

تأمین نیازهای غریزی و روانی افراد جامعه و تحقق سلامت روانی آنها به آرامش خانواده وابسته است. اعضای خانواده در محیط ناسالم، پر از اضطراب و اختلاف و دعوا و بی‌احترامی و بدون عشق و محبت نمی‌توانند از استعدادها و مهارت‌های خود بهره برده، نیازهای مادی و معنوی و سلامت روحی و روانی خود را تأمین کنند. قرآن، آرامش انسان در کنار همسری از جنس خودش و قرار دادن مودت و رحمت بین آنها را از آیات الهی و نشانه‌هایی برای اهل اندیشه می‌داند. طبق اندیشه قرآن کریم خانواده به لحاظ قدرت، نخستین و از نظر گستردگی جهان شمول‌ترین سازمان یا نهاد اجتماعی در جامعه است و در استحکام روابط اجتماعی و رشد و تعالی و سلامت روان فرد فرد اعضای جامعه نقش بنیادین دارد؛ و خانواده به عنوان پیکره‌ای قدرتمند کارکردهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، فیزیکی و عاطفی دارد. خانواده مأمنی بی‌مانند برای اعضای خود و تنها منبع سرشار از عاطفه، محبت و صمیمیت می‌باشد. آرامش و سکونت در خانواده از اهداف کلیدی در آموزه‌های اسلامی است که با بایسته‌هایی چون هم‌غذا شدن، آرامش ناشی از زن، وفاداری و مشورت و... به تحقق می‌رسد؛ و در مجموع، این بایسته‌ها به ایجاد محیطی سالم و آرام برای زندگی مشترک کمک کرده و به تربیت نسل‌های آینده در فضایی سرشار از عشق و همدلی می‌انجامند. ترویج این اصول در زندگی روزمره می‌تواند به آرامش پایدار و سکونت حقیقی در خانواده منجر شود. بنابراین پژوهش حاضر با هدف بررسی کردن آرامش در خانواده در اندیشه اسلام به روش به شیوه مروری و با استناد به منابع کتابخانه‌ای تألیف شده است.

^۱ طلبه مدرسه علمیه حضرت زهرا سلام الله علیها سطح ۲ میبد.
۰۹۳۹۹۴۲۲۷۶۹

کلیدواژه‌ها: بایسته، سکنیت، آرامش، خانواده، اندیشه اسلام.

مقدمه

مکتب اسلام، ازدواج و تشکیل خانواده را بر پایه نظامی جامع در راستای کمال و تأمین اهدافی مقدس می‌بیند و برای استحکام و پایداری آن برنامه معرفتی، عاطفی و عملی ارائه می‌کند و جایگاه و وظایف اعضای خانواده را با این ویژگی تعیین می‌نماید. از دیدگاه اسلام، خانواده نخستین کانون رشد و آرامش بشری است که مراقبت از آن مسئولیتی سنگین به شمار آمده و موجب نجات از رنج و عذاب دنیوی و اخروی خواهد گردید. آرامش و سکنیت در خانواده یکی از بنیادی‌ترین نیازهای انسانی است و به‌ویژه در آموزه‌های اسلامی، به‌عنوان یک هدف مهم در زندگی مشترک مورد تأکید قرار گرفته است. خانواده به‌عنوان نخستین نهاد اجتماعی، نقش حیاتی در شکل‌گیری شخصیت افراد و انتقال ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی دارد. از این رو، ایجاد یک محیط آرام و محبت‌آمیز در خانواده، نه تنها به بهبود کیفیت زندگی اعضای آن کمک می‌کند، بلکه به رشد و تعالی جامعه نیز می‌انجامد. در اسلام، بایسته‌هایی نظیر هم‌غذا شدن، آرامش ناشی از زن، وفاداری و مشورت به‌عنوان عوامل مؤثر در ایجاد آرامش و سکنیت در خانواده شناخته می‌شوند. این بایسته‌ها نه تنها به تقویت روابط عاطفی و اجتماعی در خانواده کمک می‌کنند، بلکه احساس امنیت و اعتماد را در میان اعضای خانواده افزایش می‌دهند. در این راستا، بررسی این اصول و تأثیر آن‌ها بر آرامش خانواده می‌تواند راهگشای بسیاری از چالش‌ها و مشکلاتی باشد که خانواده‌ها در دنیای معاصر با آن مواجه‌اند. در این پژوهش، به بررسی این بایسته‌ها و نقش آن‌ها در ایجاد

سکنیت و آرامش در خانواده و چگونه ترویج این اصول می‌تواند به بهبود کیفیت زندگی خانوادگی و تربیت نسل‌های آینده کمک کند پرداخته می‌شود. در پیشینه این پژوهش، مقالاتی در ارتباط با این موضوع نگاشته شده است و هرکدام از این پژوهش‌ها به یک بحث در ارتباط با موضوع پرداخته‌اند از جمله در مقاله: «عوامل آرامش خانواده در سبک زندگی امام علی (ع) و حضرت فاطمه (س)» نگارنده: مجید معارف و احمد قماشچی؛ در این نوشتار، ابتدا با مروری اجمالی به چیستی آرامش خانواده از منظر قرآن کریم، با نگاهی اجتماعی و تکیه بر روش داده‌کاوی متون و تحلیل اسناد موجود در خصوص سبک زندگی حضرت علی (ع) و حضرت فاطمه (س)، مؤلفه‌های آرامش خانوادگی احصاء و تبیین می‌شود. از نگاه قرآن دو مؤلفه‌ی کلان آرامش و مودت و رحمت ارکان اساسی یک خانواده مستحکم هستند و بر همین مبنا مصادیق و زیر مؤلفه‌های مربوط به آرامش در زندگی خانوادگی حضرت علی (ع) و حضرت فاطمه (س) استخراج و تشریح شده است؛ و در مقاله‌ی «عوامل معنوی ایجاد آرامش روانی در خانواده» نگارنده: سارا تولایی؛ متأسفانه امروزه عواطف و صمیمیت میان اعضای خانواده کم‌رنگ‌تر از قبل شده است و نزاع و درگیری سبب از بین رفتن آرامش روانی اعضای خانواده گردیده است و از آن جا که بسیاری از مشکلات روحی و روانی و فکری و اخلاقی، ناشی از عدم شناخت راهکارهای دین مبین اسلام در جهت تعالی و آرامش خانواده است، هدف ما از انجام این مقاله آگاهی یافتن از عوامل معنوی ایجاد آرامش در خانواده می‌باشد. در حقیقت باورهای دینی از قبیل اعتقاد به خدا، معاد، صبر، صداقت و عفت هرگونه شک و دودلی، ترس و وحشت را از انسان دور کرده و موجی از امید و آرامش را در دل انسان ایجاد می‌کند؛ ولی در این مقاله حاضر سعی بر آن شده است تا ضمن پرداختن به مفاهیم کلیدی پژوهش و اهمیت جایگاه خانواده به بررسی آرامش در خانواده از منظر اسلام را پرداخته شود.

۱- مفهوم شناسی

پیش از پرداختن به بحث‌های اصلی لازم است کلمات کلیدی و تأثیرگذار را که در این پژوهش مطرح است مورد بررسی لغوی و اصطلاحی قرار داده شود تا با روشن شدن مفاهیم آن‌ها، تبیین هرچه بیشتر بحث ممکن شود.

۱-۱- آرامش

آرامش در لغت به معنی حالتی نفسانی همراه با آسودگی و ثبات^۱ و نیز به معنای آرامش و سکون می‌باشد^۲ و در اصطلاح اسم مصدر از آرمیدن است و در برابر اضطراب و دلهره به کار می‌رود و به حالت نفسانی و صفت روانی و قلبی خاص آسودگی خاطر، ثبات و طمأنینه گفته می‌شود. آرامش در دو سطح فردی و اجتماعی قابل بررسی است که بعد اجتماعی آن را می‌توان امنیت نامید.

۱-۲- خانواده

خانواده در لغت به معنای اهل خانه، اهل‌بیت، طایفه، خاندان، دودمان و تبار به کار رفته است^۳ و نیز مجموع افرادی که در یک خانه زندگی می‌کنند و واحدی است که شامل پدر و مادر و فرزندان است.^۴ خانواده، معمولاً کارکردهای گوناگون شخصی، اقتصادی، تربیتی و جز این‌ها را بر عهده دارد.^۵ در زبان عربی به جای کلمه خانواده، لفظ عشیره به کار رفته است.^۶ عشیره از ریشه عشر به معنای مخالطه، مداخله و معاشره است؛ و همچنین معادل عدد ده بیان شده است.^۷ راغب می‌گوید: عشیره یعنی خاندان مرد که به وسیله او آن خانواده تکثیر پیدا می‌کند یعنی به منزله عدد کامل که همان عدد ده است آنها نیز به طور کامل اهل و خانواده او می‌شوند، خدای تعالی می‌فرماید: «وَأَزْوَاجُكُمْ

^۱ دهخدا، لغتنامه دهخدا، ج ۱، ص ۹۸.

^۲ ابن منظور، لسان العرب، ج ۸، ص ۲۰۴؛ فراهیدی، العین، ج ۲، ص ۱۰۹۵.

^۳ موسوی بجنوردی، دایره المعارف اسلامی، ج ۲۲، ص ۱.

^۴ معین، فرهنگ معین، ج ۱، ص ۶۱۳.

^۵ سالاری فر، خانواده در نگرش اسلام و روان‌شناسی، ص ۱۲-۱۳.

^۶ قرشی، قاموس قرآن، ج ۵، ص ۱.

^۷ مصطفوی، التحقيق فی کلمات القرآن، ج ۸، ص ۱۳۶.

وَعَشِيرَتُكُمْ»^۱؛ و نیز به معنای فامیل نزدیک، شوهر، زن و ایل آمده است.^۲ در اصطلاح اندیشمندان تعاریف متعددی برای خانواده ارائه داده اند، از جمله گفته اند:

۱- خانواده متشکل از افرادی است که از طریق پیوند زناشویی، هم خونی یا پذیرش فرزند با یکدیگر به عنوان زن، مادر، پدر و شوهر، برادر، خواهر، فرزند در ارتباط متقابل هستند، فرهنگ مشترک پدید می‌آورند و در واحد خاص زندگی می‌کنند.^۳

۲- خانواده به عنوان یک سیستم اجتماعی، شامل گروهی از افراد است که از طریق ازدواج با یکدیگر پیوند می‌کنند. رابطه اعضای خانواده، رابطه عمیق و چندلایه است که تاریخچه مشترک و درونی شده درباره جهان و اهداف مشترک بنا شده است در این نظام، افراد توسط علایق و دل بستگی‌های عاطفی نیرومند، دیرپا و متقابل با یکدیگر پیوند دارند.^۴

۳- بر اساس تعالیم اسلامی، خانواده، مجموعه ای است از افراد با رابطه‌های سببی عقد ازدواج و نسبی، والدینی، فرزندی، خواهر و برادری است این افراد نسبت به هم متناسب با نوع نسبت و ارتباط، مسئولیت‌های اجتماعی، حقوقی، تربیتی، رفتاری، اقتصادی و دینی دارد.^۵ بر اساس آنچه از تعاریف خانواده بیان شد که می‌توان به این نتیجه رسید که تعریفی که بر اساس تعالیم اسلامی در تعریف سوم گفته شد، جامع و صحیح تر است.

در نتیجه؛ مراد از مطلوبیت خانواده این است که اعضای آن در نهایت آرامش و آسایش در کنار هم زندگی می‌کنند و در همه جوانب به طور متعادل و هماهنگ رشد و نمو کرده و از افراط و تفریط به دور باشند و فضای خانه و خانواده سرشار از پاکی و معنویت و رنگ و بوی الهی است و مهر، محبت، آرامش و اطمینان در چنین خانواده‌هایی نمودار است.

^۱ توبه: ۲۴.

^۲ بستانی، فرهنگ ابجدی، ص ۶۱۱.

^۳ قنادان، جامعه‌شناسی مفاهیم کلیدی، ص ۱۴۸.

^۴ تبریزی، فرهنگ توصیفی خانواده و خانواده‌درمانی، ص ۱۳.

^۵ ترابی، شکوفه سیب، ص ۱۹.

بازگیرند مرتکب گناهی نشده‌اند.» منظور از «تشاور» در این آیه هم‌فکری، هم‌رأیی و مشاوره میان زن و شوهر است و بدون تردید، رضایت و رأی هر دو، برای صلاح حال فرزند شرط شده است؛ چون مادر چیزهایی از تربیت فرزند می‌داند که پدر نمی‌داند. در موارد دیگر نیز سزاوار است که شوهر از رأی و نظر همسر خویش بهره‌مند گردد؛ چراکه برخی زنان از بهره‌مندی و خرد بالاتری برخوردار هستند.

در نهایت، مشورت به‌عنوان یکی از ارکان اصلی سکونت و آرامش در خانواده، نقش بسزایی در تقویت روابط عاطفی، اجتماعی و تربیتی دارد. با ترویج فرهنگ مشورت در خانواده، می‌توان به بهبود کیفیت زندگی خانوادگی و ایجاد محیطی امن و آرام برای اعضای خانواده دست یافت. بنابراین، توجه به این بایسته و پیاده‌سازی آن در زندگی روزمره، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

نتیجه‌گیری

خانواده در اسلام نهادی مهم است که بستر رفع بسیاری از نیازهای مادی و معنوی انسان قرار داده شده است و نخستین قانون زندگی و شخصیت فرد در جامعه و میزان موفقیت وی تأثیر بسزایی داشته و دارای اهمیت فراوان است. چراکه شخصیت واقعی فرد در درون همین قانون گرم شکل گرفته و سپس وارد جامعه می‌شود. این نهاد برای انسان هم از لحاظ مادی و هم از لحاظ معنوی دارای ارزش و اهمیت فراوانی است در نظام

خانواده برای تمامی افراد و اعضا وظایفی مشخص شده است که هر یک از اعضا باید به عالی ترین شکل ممکن وظایف خود را به انجام برسانند. ازاین رو هر جامعه نیازمند خانواده‌ای است که در هر زمینه‌ای برتر و مطلوب باشد. یکی از مزایای دین مبین اسلام این است که برای هر دستور و فرمان‌های الهی مصداق و نمونه‌هایی را معرفی کرده تا دیگران با توجه به آن الگو و نمونه مسیر زندگی خود را بر اساس آن برچینند. یکی از الگوهای که در زمینه خانواده مطلوب اسلامی می‌توان معرفی کرد دین اسلام در ایجاد آرامش خانواده است از نظر اسلام، خانواده‌ای در آرامش و سکنیت است که دارای ویژگی‌های؛ ساده‌زیست، خوش‌زبان، وفادار، اهل مشورت، اهل گذشت و صادق باشد بنابراین چنین خانواده‌ای اگر چنین شاخص‌هایی را که در تحقیق هویدا است در زندگی خود به کار ببندد بدون شک، نظام و پایه‌های آن خانواده مستحکم شده و آرامش و سکنیت دست می‌یابد؛ و همچنین در برابر آسیب‌ها و آفت‌هایی که اساس زندگی و خانواده را متزلزل می‌کند، محفوظ می‌مانند. در مجموع، این بایسته‌ها نه تنها به بهبود کیفیت روابط در خانواده کمک می‌کنند، بلکه به شکل‌گیری محیطی سالم و آرام برای زندگی مشترک نیز می‌انجامند. با ترویج و پیاده‌سازی این اصول در زندگی روزمره، می‌توان به آرامش پایدار و سکنیت حقیقی در خانواده دست یافت و نسل‌های آینده را در محیطی سرشار از عشق، احترام و همدلی تربیت کرد.

منابع

*قرآن کریم

*نهج البلاغه

کتاب فارسی

- ۱- آمدی، عبدالواحد بن محمد، «غررالحکم و درر الکلم»، تهران: دارالحديث، چاپ هشتم، ۱۳۹۵ ش.
- ۲- ابن بابويه، محمد بن علی، «علل الشرايع»، جلد دوم، تهران: مومنين، چاپ چهارم، ۱۳۸۳ ش.
- ۳- اربلی، علی بن عیسی، «کشف الغمه»، تهران: نور محبت، چاپ اول، ۱۳۹۳ ش.
- ۴- بستانی، فوادا فرام، «فرهنگ ابجدی»، مترجم: رضا مهیار، تهران: اسلامی، چاپ: دوم، ۱۳۷۶ ش.
- ۵- تبریزی، مصطفی، «فرهنگ توصیفی خانواده و خانواده‌درمانی»، چاپ اول، ۱۳۸۵ ش.
- ۶- ترابی، مهدی، «شکوفه سیب»، تهران: اسوه، چاپ اول، ۱۳۹۱ ش.
- ۷- جوادی آملی، عبدالله، «مفاتيح الحيات»، تهران: اسراء: چاپ دویست و دوازده، ۱۳۹۶ ش.
- ۸- «تفسير تسنيم»، تهران: اسراء: چاپ سوم، ۱۳۹۰ ش.
- ۹- «در آینه جلال و جمال الهی»، تهران: اسراء، چاپ دوازدهم، ۱۳۸۵ ش.
- ۱۰- حسنی بیرجندی، حسین، «عیون الحکم و المواعظ»، تهران: دارالحديث، چاپ اول، ۱۳۷۷ ش.
- ۱۱- راغب، حسین بن محمد، «مفردات»، جلد چهارم، مترجم: غلامرضا خسروی، تهران: مرتضوی، چاپ اول، ۱۳۷۴ ش.
- ۱۲- دهخدا، علی اکبر، «لغتنامه دهخدا»، تهران: دانشگاه تهران، چاپ سوم، ۱۳۴۲ ش.

۱۳- سالاری فر، محمدرضا، «خانواده در نگرش اسلام و روان‌شناسی»، قم: پژوهشکده حوزه و دانشگاه سمت، چاپ: پانزدهم، ۱۳۹۷ ش

۱۴- طبرسی، میرزا حسین، «مستدرک الوسائل»، تهران: آل بیت، چاپ اول، ۱۳۶۹ ش.

۱۵- فراهیدی، احمد، «العین»، قم: انتشارات اسوه، چاپ اول، ۱۳۸۹ ش.

۱۶- قائمی، علی، «خانواده از دیدگاه امام علی (ع)»، تهران: انجمن اولیاء و مربیان، چاپ اول، ۱۳۸۰ ش.

۱۷- قرشی، سید علی‌اکبر، «قاموس قرآن»، تهران: دارالکتب اسلامی، چاپ سیزدهم، ۱۳۷۸ ش.

۱۸- قنادان، محمد، «جامعه‌شناسی مفاهیم کلیدی»، تهران: آوای نور، چاپ دوازدهم، ۱۳۹۶ ش.

۱۹- کلینی، محمد بن یعقوب، «اصول کافی»، تهران: دارالثقلین، چاپ چهارم، ۱۳۹۳ ش.

-۲۰-

.....
«کافی»، تهران: دارالثقلین، چاپ چهارم، ۱۳۹۳ ش.

۲۱- مجلسی، محمدباقر، «بحارالانوار»، تهران: اسلامی، چاپ چهارم، ۱۳۸۶ ش.

۲۲- محمدی ری‌شهری، محمد، «تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث»، تهران: دارالحدیث، چاپ دوم، ۱۳۹۱ ش.

۲۳- محدثی، جواد، «اخلاق معاشرت»، تهران: بوستان کتاب، چاپ چهل و هفتم، ۱۳۹۸ ش.

۲۴- مصطفوی، حسن، «التحقیق»، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب، چاپ اول، ۱۳۶۰ ش.

۲۵- معین، محمد، «فرهنگ معین»، جلد اول، تهران: مؤسسه انتشارات امیرکبیر، ۱۳۸۷ ش.

۲۶- ملک محمودی، امیر، «راهنمای خانواده»، تهران: منشور وحی، چاپ چهل و پنجم، ۱۳۸۳ ش.

۲۷- موسوی بجنوردی، محمدکاظم، «دایره المعارف اسلامی»، جلد بیست و دوم، تهران: مرکز دایره المعارف بزرگ اسلامی، چاپ اول، ۱۳۶۷ ش.

۲۸- همدانی، مصطفی، «جامع الصغیر»، قم: دانشگاه قم، چاپ اول، ۱۳۹۶ ش.

کتاب عربی

۱- ابن منظور، محمد بن مکرم، «لسان العرب»، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۱۳ ق.

۲- قزوینی، سید محمد کاظم، «سفینه البحار»، بیروت: انتشارات دارا الاسود للطباعة و النشر، ۱۴۱۴ ق.